

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده مطالعات اجتماعی
گروه جامعه‌شناسی نظری

پایان‌نامه کارشناسی ارشد گرایش پژوهش علوم اجتماعی

**مطالعه عوامل مؤثر بر گرایش افراد به مشارکت داوطلبانه در سازمان‌های
غیردولتی مردم‌نهاد (سمن‌ها)؛ مطالعه موردی:
«سمن رفتگران طبیعت استان تهران»**

استاد راهنما:

دکتر محمدجواد زاهدی مازندرانی

استاد مشاور:

دکتر سمیه سادات شفیعی

پژوهشگر:

زهرا صفایی

آبان ماه ۱۳۹۶

برگه ارزیابی پایان نامه

سپاسگزاری:

از استاد محترم جناب آقای «دکتر زاهدی مازندرانی» به پاس زحمات بی دریغ ایشان و اینکه همواره با مشغله فراوان، مرا به گرمی پذیرا بودند و اگر راهنمایی‌ها و حمایت‌های علمی و عاطفی ایشان نبود چه بسا پژوهش حاضر فاقد «روح علمی» لازم می‌بود.

از استاد محترم سرکار خانم «دکتر شفیعی» که هیچ‌گاه از مشاوره و تشویق‌های خود بی‌نصیبم نگذاشتند و نیز از استاد گران‌قدر سرکار خانم «مؤید حکمت» که با حمایت‌های معنوی ایشان خود را مصمم‌تر و ملزم‌تر به ادامه این راه یافتم و همواره با مرور بیانات نیروبخش ایشان انگیزه‌ام را قوی‌تر و راسخ‌تر می‌گردید.

تقدیم به:

چکیده فارسی:

محیط‌زیست یکی از مهم‌ترین عناصر هر کشور و شهر است، اما در زمینه ایجاد نهادها و جذب مردم برای مشارکت‌های داوطلبانه آن‌ها دولت‌ها چندان فعالیت مناسبی نداشته‌اند که در این بین منشأ و عامل اصلی آلودگی و تخریب محیط‌زیست، انسان و عملکرد وی و بی‌توجهی آنان به حفظ محیط‌زیست می‌باشد. افراد با وجود مشکلات عدیده اقتصادی، سیاسی و اجتماعی - فرهنگی سعی کردند با حضور در سازمان‌های غیردولتی مردم‌نهاد به‌طور عملی در عرصه حفاظت از محیط‌زیست به مشارکت بپردازند. سمن رفتگران طبیعت استان تهران یکی از سمن‌های محیط‌زیستی است که افراد منافع عمومی را بر منافع فردی ترجیح می‌دهند. با توجه به عصری که در آن زندگی می‌کنیم که بت‌وارگی ثروت و پول در جامعه فراگیر شده است، مشارکت افراد و عضویت در این‌گونه سازمان‌ها یکی از مهم‌ترین پایه‌های تشکیل جامعه مدنی است. پژوهش حاضر باهدف شناسایی عوامل مؤثر بر گرایش افراد به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران انجام شده است، در این پژوهش، از روش نمونه‌گیری غیر احتمالی از نوع تمام شماری حدود ۱۰۰ نفر از اعضای سمن رفتگران طبیعت استان تهران انتخاب شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. نرم افزار AMOS برای سنجش مدل تحقیق استفاده شد. بعد از حذف مسیرهای غیر معنادار بر روی مدل و آزمون مجدد آن، خروجی این نرم افزار نشان داده شده است ۳۱ درصد تغییرات متغیر وابسته یعنی گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران استان تهران را متغیرهای مستقل اعتماد اجتماعی، همبستگی اجتماعی، سن، جنسیت و همچنین متغیرهای دینداری و امنیت به واسطه اعتماد اجتماعی تبیین می‌کنند. بر اساس یافته‌های تحقیق رابطه معناداری بین متغیر اعتماد اجتماعی، همبستگی اجتماعی، سن و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران وجود دارد. رابطه معناداری بین احساس بی‌قدرتی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران وجود ندارد. بین امنیت و دینداری به واسطه متغیر اعتماد اجتماعی بر مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران تاثیرگذار است. همچنین میانگین گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران بین زنان و مردان متفاوت است. میانگین گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران به تفکیک وضعیت تاهل رابطه معناداری وجود ندارد.

واژگان کلیدی: محیط‌زیست، مشارکت، داوطلبانه، سازمان‌های غیردولتی مردم‌نهاد، سمن رفتگران طبیعت استان تهران

فهرست مطالب

۱.....	فصل اول: کلیات	۱
۲.....	۱-۱- طرح مسئله	۲
۳.....	۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق	۳
۵.....	۳-۱- سؤالات پژوهش	۵
۶.....	۴-۱- اهداف تحقیق	۶
۶.....	۵-۱- قلمرو پژوهش	۶
۶.....	۶-۱- جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق	۶
۸.....	فصل دوم: مرور بر ادبیات موضوع	۸
۹.....	۲-۱- مقدمه	۹
۹.....	۲-۲- پیشینه پژوهش (بررسی اجمالی کارهای مشابه پیشین)	۹
۲۸.....	۲-۴- مشارکت	۲۸
۳۳.....	۲-۵- نظریه‌های مشارکت	۳۳
۳۴.....	۲-۵-۱- دورکیم	۳۴
۳۷.....	۲-۵-۲- دو توکویل	۳۷
۳۸.....	۲-۵-۳- پارسونز	۳۸
۴۰.....	۲-۵-۴- دانیل لرنر	۴۰
۴۱.....	۲-۵-۵- هانتینگتون و نلسون	۴۱
۴۳.....	۲-۵-۶- هابرماس	۴۳
۴۶.....	۲-۵-۷- ارنشتاین	۴۶
۴۸.....	۲-۵-۸- چلبی	۴۸
۵۲.....	۲-۵-۹- پرینی	۵۲
۵۳.....	۲-۵-۱۰- سی مور مارتین لیپست	۵۳
۵۴.....	۲-۵-۱۱- هیونی کائوتری	۵۴
۵۷.....	۲-۵-۱۲- آیزن و فیش باین	۵۷
۵۹.....	۲-۵-۱۳- اینگلهارت	۵۹
۶۱.....	۲-۵-۱۴- رابرت پاتنام	۶۱

۶۴.....	۲-۵-۱۵- جیمز کلمن
۶۹.....	۲-۶- چارچوب نظری
۷۰.....	۲-۷- فرضیه‌های تحقیق
۷۱.....	فصل سوم: روش شناسی تحقیق
۷۲.....	۳-۱- مقدمه
۷۲.....	۳-۲- روش تحقیق
۷۲.....	۳-۳- جامعه آماری
۷۲.....	۳-۴- تعداد نمونه و روش نمونه گیری
۷۲.....	۳-۴-۱- حجم نمونه
۷۳.....	۳-۵- واحد تحلیل و سطح تحلیل
۷۳.....	۳-۶- تکنیک تجزیه و تحلیل داده‌ها
۷۳.....	۳-۷- شاخص سازی
۷۵.....	۳-۸- پیش‌آزمون
۷۵.....	۳-۹- اعتبار و پایایی
۷۶.....	۳-۱۰- تعاریف نظری و عملیاتی مفاهیم
۷۶.....	۳-۱۱-۱- متغیر وابسته: مشارکت داوطلبانه در سازمان‌های غیردولتی
۷۶.....	۳-۱۱-۲- تعریف نظری مشارکت داوطلبانه
۷۷.....	۳-۱۲- تعاریف نظری متغیرهای مستقل
۷۷.....	۳-۱۳- امنیت
۷۸.....	۳-۱۴- همبستگی اجتماعی
۷۹.....	۳-۱۵- اعتماد اجتماعی
۸۰.....	۳-۱۶- احساس بی‌قدرتی
۸۰.....	۳-۱۶-۱- تعریف نظری احساس بی‌قدرتی
۸۱.....	۳-۱۷- دینداری
۸۲.....	۳-۱۸- پایگاه اقتصادی - اجتماعی
۸۲.....	۳-۱۹- متغیرهای زمینه‌ای
۸۳.....	فصل چهارم: توصیف و تحلیل اطلاعات

۸۴	۴-۱- مقدمه
۸۴	۴-۲- یافته‌های توصیفی
۸۴	۴-۲-۱- ویژگی‌های فردی پاسخگویان
۸۵	۴-۲-۲- آشنایی و رابطه با انجمن‌ها
۸۶	۴-۲-۳- گزارش توصیفی گویه‌ها به تفکیک هر یک از متغیرها
۸۷	۱-۱-۱- مشارکت داوطلبانه در سازمانهای غیر دولتی
۱۰۲	۱-۱-۱-۲- اعتماد اجتماعی
۱۰۷	۱-۱-۱-۳- دینداری
۱۱۳	۱-۱-۱-۴- احساس بیقدرتی
۱۱۶	۱-۱-۱-۵- همبستگی اجتماعی
۱۲۰	۱-۱-۱-۶- امنیت
۱۲۵	۱-۱-۱-۷- پایگاه اقتصادی و اجتماعی
۱۲۶	۲-۱-۱- توصیف شاخص‌ها
۱۲۷	۴-۳- یافته‌های تحلیلی
۱۲۷	۴-۳-۱- آزمون فرضیه‌ها
۱۲۸	۴-۳-۲-۱- فرضیه‌ی اول
۱۲۸	۴-۳-۲-۲- فرضیه‌ی دوم
۱۲۹	۴-۳-۲-۳- فرضیه‌ی سوم
۱۲۹	۴-۳-۲-۴- فرضیه‌ی چهارم
۱۳۰	۴-۳-۲-۵- فرضیه‌ی پنجم
۱۳۰	۴-۳-۲-۶- فرضیه‌ی ششم
۱۳۱	۴-۳-۲-۷- فرضیه‌ی هفتم
۱۳۳	۴-۳-۳- آزمون مدل نظری
۱۳۶	۴-۳-۴- اصلاح مدل نظری
۱۳۹	فصل پنجم: بحث، تفسیر و استنتاج
۱۴۰	۵-۱- مقدمه
۱۴۹	۵-۲- محدودیت‌های تحقیق

۱۴۹ ۳-۵- پیشنهادات

۱۵۱ فهرست منابع

۱۶۰ پیوست

فهرست جداول

- جدول ۱-۲: جدول چکیده پیشینه های داخلی و خارجی با عنوان مشارکت داوطلبانه در سازمان های غیردولتی ۱۵
- جدول ۲-۲: چکیده متغیرهای الگویی پارسونز ۳۹
- جدول ۳-۲: جمع بندی نظریه های اندیشمندان مشارکت ۶۸
- جدول ۱-۳: ضرایب آلفای کرونباخ متغیرها ۷۵
- جدول ۲-۳: تعاریف عملیاتی و سنجش مفاهیم و شاخص های متغیر وابسته ۷۷
- جدول ۳-۳: تعاریف عملیاتی و سنجش مفاهیم و شاخص های امنیت ۷۸
- جدول ۴-۳: تعاریف عملیاتی و سنجش مفاهیم و شاخص های همبستگی اجتماعی ۷۸
- جدول ۵-۳: تعاریف عملیاتی و سنجش مفاهیم و شاخص های ۸۰
- جدول ۶-۳: تعاریف عملیاتی و سنجش مفاهیم و شاخص های احساس بی قدرتی ۸۱
- جدول ۷-۳: تعاریف عملیاتی و سنجش مفاهیم و شاخص های دین داری ۸۱
- جدول ۱-۴: توزیع درصدی ویژگی های فردی پاسخگویان ۸۴
- جدول ۲-۴: شاخص های مرکزی و پراکندگی سن ۸۵
- جدول ۳-۴: توزیع درصدی «از چه طریق با انجمن ها (NGOs) آشنا شدید؟» ۸۶
- جدول ۴-۴: توزیع درصدی «نوع رابطه ی خود را با انجمن رفتگران طبیعت استان تهران مشخص کنید» ۸۶
- جدول ۵-۴: توزیع درصدی «از چه طریق با این انجمن (رفتگران طبیعت استان تهران) آشنا شدید؟» ۸۶
- جدول ۶-۴: توزیع درصدی گویه های مشارکت داوطلبانه در سازمان های غیر دولتی (ابعاد ذهنی و بُعد عینی) ۸۷
- جدول ۷-۴: توزیع درصدی طول مدت عضویت در فعالیت در انجمن، کانون ها یا سازمان های غیر دولتی (NGOs) ۸۹
- جدول ۸-۴: توزیع درصدی طول ساعت فعالیت در انجمن، کانون ها یا سازمان های غیر دولتی (NGOs) ۹۰
- جدول ۹-۴: توزیع درصدی تعداد انجمن ها یا NGOs هایی که افراد عضو آن هستند ۹۰
- جدول ۱۰-۴: توزیع درصدی گویه های مشارکت داوطلبانه در سازمان های غیر دولتی (بُعد ذهنی و بُعد ارزشی) ۹۱
- جدول ۱۱-۴: توزیع درصدی گویه های مشارکت داوطلبانه در سازمان های غیر دولتی (بُعد ذهنی) ... ۹۳
- جدول ۱۲-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان مشارکت داوطلبانه در سازمان های غیر دولتی به صورت رتبه ای (بالا، متوسط و پایین) ۹۴
- جدول ۱۳-۴: توزیع درصدی رتبه ای اعتماد اجتماعی (بالا، متوسط و پایین) ۱۰۲
- جدول ۱۴-۴: توزیع درصدی گویه های دینداری ۱۰۷

- جدول ۴-۱۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان دینداری (بالا، متوسط و پایین) ۱۰۸
- جدول ۴-۱۶: توزیع درصدی گویه‌های احساس بی‌قدرتی ۱۱۳
- جدول ۴-۱۷: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان احساس بی‌قدرتی (بالا، متوسط و پایین) ۱۱۴
- جدول ۴-۱۸: توزیع درصدی گویه‌های همبستگی اجتماعی ۱۱۶
- جدول ۴-۱۹: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان همبستگی اجتماعی (بالا، متوسط و پایین) ۱۱۷
- جدول ۴-۲۰: توزیع درصدی گویه‌های امنیت انسانی ۱۲۰
- جدول ۴-۲۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان امنیت (بالا، متوسط و پایین) ۱۲۱
- جدول ۴-۲۲: توزیع درصدی مشاغل ۱۲۵
- جدول ۴-۲۳: توزیع درصدی میزان تحصیلات پدر ۱۲۵
- جدول ۴-۲۴: توزیع درصدی میزان تحصیلات همسر ۱۲۵
- جدول ۴-۲۵: توزیع درصدی درآمد ماهیانه خانواده ۱۲۶
- جدول ۴-۲۶: شاخصهای مرکزی و پراکندگی ۱۲۶
- جدول ۴-۲۷: توزیع درصدی متغیرهای تبدیل‌شده به سطح اندازه‌گیری رتبه‌های ۱۲۷
- جدول ۴-۲۸: نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین اعتماد اجتماعی و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران ۱۲۸
- جدول ۴-۲۹: نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین احساس بی‌قدرتی و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران ۱۲۹
- جدول ۴-۳۰: نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین همبستگی اجتماعی و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران ۱۲۹
- جدول ۴-۳۱: نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین پایگاه اقتصادی و اجتماعی و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران ۱۳۰
- جدول ۴-۳۲: نتایج آزمون ضریب همبستگی بین دینداری و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران ۱۳۰
- جدول ۴-۳۳: نتایج آزمون ضریب همبستگی بین امنیت و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران ۱۳۱
- جدول ۴-۳۴: نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین سن و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران ۱۳۱
- جدول ۴-۳۵: آماره‌های میانگین گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران به تفکیک جنسیت ۱۳۲
- جدول ۴-۳۶: نتایج آزمون تفاوت میانگین گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران به تفکیک جنسیت ۱۳۲

- جدول ۴-۳۷: نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه بین گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران به تفکیک وضعیت تأهل ۱۳۳
- جدول ۴-۳۸: نتایج معناداری ضریب تعیین (R^2) گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران ۱۳۵
- جدول ۴-۳۹: نتایج معنی‌داری وزن‌های رگرسیونی متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته ۱۳۵
- جدول ۴-۴۰: شاخص‌های برازندگی برای مدل نظری تحقیق ۱۳۶
- جدول ۴-۴۱: نتایج معنی‌داری وزن‌های رگرسیونی متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته (مدل اصلاح شده) ۱۳۷
- جدول ۴-۴۲: نتایج معنی‌داری ضریب تعیین (R^2) گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران (مدل اصلاح شده) ۱۳۸
- جدول ۴-۴۳: شاخص‌های برازندگی برای مدل نظری اصلاح شده ۱۳۸

جدول تصویرها

- شکل ۱-۲: الگوی مدل لرنر..... ۴۱
- شکل ۲-۲: مدل مطالعه هانتینگتون و نلسون..... ۴۳
- شکل ۴-۲: نردبان هشت پله‌ای از مشارکت شهروندی..... ۴۸
- شکل ۳-۲: جامعه مدنی به‌عنوان منطقه حائل بین چهار بخش اصلی جامعه کل..... ۵۰
- شکل ۵-۲: الگوی کنش موجه از دیدگاه آیزن و فیش باین..... ۵۸
- شکل ۶-۲: جنبش‌های اجتماعی در جوامع صنعتی..... ۷۵
- شکل ۷-۲: مدل نظری تحقیق..... ۷۰
- شکل ۱-۴: نتایج استاندارد شده آزمون مدل نظری پژوهش..... ۱۳۴
- شکل ۲-۴: نتایج استاندارد شده مدل نظری اصلاح شده..... ۱۳۷

جدول نمودارها

- نمودار ۱-۴: توزیع درصدی «آیا می‌دانید سازمان‌های غیردولتی (NGOs) یا سمن‌ها چیست؟»..... ۸۷
- نمودار ۲-۴: توزیع درصدی «آیا می‌دانید نقش و کارکرد اجتماعی سازمان‌های غیردولتی (NGOs) کدام است؟»..... ۸۸
- نمودار ۳-۴: «رابطه شما با انجمن، کانون‌ها یا سازمان‌های غیردولتی (NGOs) چگونه است؟ عضویت:»..... ۸۸
- نمودار ۴-۴: توزیع درصدی طول مدت عضویت در فعالیت در انجمن، کانون‌ها یا سازمان‌های غیر دولتی (NGOs)..... ۸۹
- نمودار ۵-۴: توزیع درصدی طول ساعت فعالیت در انجمن، کانون‌ها یا سازمان‌های غیر دولتی (NGOs)..... ۹۰
- نمودار ۶-۴: توزیع درصدی تعداد انجمن‌ها یا NGOs هایی که افراد عضو آن هستند..... ۹۱
- نمودار ۷-۴: میزان آگاهی شما از ساختار اجرایی و مدیریتی انجمن رفتگران طبیعت استان تهران به چه میزان است؟..... ۹۲
- نمودار ۸-۴: این تشکیلات می‌تواند انجمن را به هدف پاکیزگی طبیعت برساند؟..... ۹۲
- نمودار ۹-۴: توزیع درصدی «من برای شناخت و آشنایی با انجمن اهمیت قائلم»..... ۹۴
- نمودار ۱۰-۴: توزیع درصدی «آشنا شدن با مسائل و مشکلات انجمن وظیفه هر شهروندی است»..... ۹۵
- نمودار ۱۱-۴: توزیع درصدی «من برای کسب اطلاعات بیشتر در نمایشگاه‌های این انجمن شرکت می‌کنم»..... ۹۵

- نمودار ۴-۱۲: توزیع درصدی «عموماً از طریق شبکه‌های اجتماعی، تلویزیون مسائل انجمن را در شهر خودم دنبال می‌کنم»..... ۹۶
- نمودار ۴-۱۳: توزیع درصدی «به دنبال کردن مسائل انجمن علاقه‌مندم»..... ۹۶
- نمودار ۴-۱۴: توزیع درصدی «اطلاعات از مسائل و مشکلات انجمن دردی را دوا می‌کند»..... ۹۷
- نمودار ۴-۱۵: توزیع درصدی «تمیزی و پاکیزگی پارک‌ها و بوستان‌ها برایم مهم است»..... ۹۷
- نمودار ۴-۱۶: توزیع درصدی «هنگام عبور از پارک‌ها و بوستان‌ها سعی می‌کنم زباله‌ها (فیلتر سیگار، قوطی و...) را از روی زمین بردارم»..... ۹۸
- نمودار ۴-۱۷: توزیع درصدی «حاضر به هر نوع همکاری داوطلبانه در رابطه با خدمات عمومی شهرم هستم»..... ۹۸
- نمودار ۴-۱۸: توزیع درصدی «در صورت لزوم به اتحادیه صنفی و یا هر نوع تشکل اجتماعی و صنفی قانونی در رابطه با انجمن شرکت می‌کنم»..... ۹۹
- نمودار ۴-۱۹: توزیع درصدی «به شرکت داوطلبانه به انجمن تمایل دارم»..... ۹۹
- نمودار ۴-۲۰: توزیع درصدی «من به خانواده و آشنایانم در انجمن همکاری دارم»..... ۱۰۰
- نمودار ۴-۲۱: توزیع درصدی «مشکلات انجمن باید توسط دولت حل شود»..... ۱۰۰
- نمودار ۴-۲۲: توزیع درصدی «کارها به صورت گروهی در انجمن انجام می‌شود»..... ۱۰۱
- نمودار ۴-۲۳: توزیع درصدی «من در نگهداری فضای سبز مشارکت دارم»..... ۱۰۱
- نمودار ۴-۲۴: توزیع درصدی «به هر نوع همکاری ممکن (کاری، مالی و...) با عوامل اجرایی انجمن تمایل دارند»..... ۱۰۲
- نمودار ۴-۲۵: توزیع درصدی «من به دوستانم در انجمن محیط زیستی اعتماد دارم»..... ۱۰۳
- نمودار ۴-۲۶: توزیع درصدی «به کسانی که در انجمن قصد کمک به من را دارد اعتماد می‌کنم»..... ۱۰۳
- نمودار ۴-۲۷: توزیع درصدی «سعی می‌کنم اعتماد را سرلوحه فعالیتیم در انجمن قرار دهم»..... ۱۰۴
- نمودار ۴-۲۸: توزیع درصدی «زمانه بدی است، نمی‌توانم به کسی در انجمن اعتماد کنم»..... ۱۰۴
- نمودار ۴-۲۹: توزیع درصدی «مردم در انجمن قابل اعتماد هستند»..... ۱۰۵
- نمودار ۴-۳۰: توزیع درصدی «مردم در امور اجرایی به مسئولان مربوطه انجمن اعتماد دارند»..... ۱۰۵

- نمودار ۴-۳۱: توزیع درصدی «مردم هنگام مراجعه به سازمان‌ها و نهادهای غیر دولتی محیط زیستی اعتماد دارند»..... ۱۰۶
- نمودار ۴-۳۲: توزیع درصدی «اگر کسی در انجمن هرگونه خواسته‌ای از بنده داشته باشد با آن موافقت می‌کند»..... ۱۰۶
- نمودار ۴-۳۳: توزیع درصدی «هنگام بازگشت از انجمن به منزل، با اتوموبیل شخصی دوستان همیارم برمی‌گردم»..... ۱۰۷
- نمودار ۴-۳۴: توزیع درصدی «سعی می‌کنم در همه حال به دوستانم در انجمن کمک کنم»..... ۱۰۸
- نمودار ۴-۳۵: توزیع درصدی «هر قدمی که در انجمن برمی‌دارم آثار معنوی آن در زندگی‌ام آشکار می‌شود»..... ۱۰۹
- نمودار ۴-۳۶: توزیع درصدی «اگر روزه باشم، باز هم در انجمن مشارکت می‌کنم»..... ۱۰۹
- نمودار ۴-۳۷: توزیع درصدی «احترام به همه افرادی که در انجمن فعالیت می‌کنند را سرلوحه کارم قرار می‌دهم»..... ۱۱۰
- نمودار ۴-۳۸: توزیع درصدی «از هرگونه آزار و اذیت همیاران در انجمن بیزارم»..... ۱۱۰
- نمودار ۴-۳۹: توزیع درصدی «انتظار هیچ‌گونه تشویقی ندارم، رفتگر طبیعت بودن را برای رضای خدا انجام می‌دهم»..... ۱۱۱
- نمودار ۴-۴۰: توزیع درصدی «سعی می‌کنم به قول و قرارهایی که در انجمن گذاشته می‌شود متعهد باشم»..... ۱۱۱
- نمودار ۴-۴۱: توزیع درصدی «در همه حال به افرادی که حضور می‌یابند، محبت می‌ورزم و نسبت به آن‌ها عاطفه دارم»..... ۱۱۲
- نمودار ۴-۴۲: توزیع درصدی «همه افرادی که در انجمن حضور می‌یابند قابل کرامتند، چون خدا همه را عزیز آفریده است»..... ۱۱۲
- نمودار ۴-۴۳: توزیع درصدی «به همه افرادی که وارد انجمن می‌شوند با مهربانی رفتار می‌کنم»..... ۱۱۳
- نمودار ۴-۴۴: توزیع درصدی «در جامعه ما مشارکت کردن در امور محیط زیست امری بیهوده است»..... ۱۱۴
- نمودار ۴-۴۵: توزیع درصدی «همه مشکلات ما در محیط زیست ناشی از سیاست غلط سیاستمداران است»..... ۱۱۵
- نمودار ۴-۴۶: توزیع درصدی «با توجه به گرفتاری‌های امروزی مردم نمی‌توانند به مشارکت کردن در محیط زیست بپردازند»..... ۱۱۵
- نمودار ۴-۴۷: توزیع درصدی «از قبل همه برنامه‌ها، طراحی شده و مشارکت کردن در حوزه محیط زیست فرمالیته است»..... ۱۱۶
- نمودار ۴-۴۸: توزیع درصدی «با وجود هویت‌های مختلف در انجمن، احساس هویت ملی واحدی در بین افراد وجود دارد»..... ۱۱۷

نمودار ۴-۴۹: توزیع درصدی «با وجود ارزش‌های مختلف قومی، نژادی و مذهبی ارزش مشترکی برای همبستگی در انجمن وجود دارد»..... ۱۱۸

نمودار ۴-۵۰: توزیع درصدی «مردم به مسائل محیط زیستی آگاهی دارند و آن را پیگیری می‌کنند»..... ۱۱۸

نمودار ۴-۵۱: توزیع درصدی «وجدان کاری بر روابط میان اعضای انجمن حاکم است»..... ۱۱۹

نمودار ۴-۵۲: توزیع درصدی «گروه‌های مختلف قومیتی در انجمن از حقوق برابر اجتماعی برخوردارند»..... ۱۱۹

نمودار ۴-۵۳: توزیع درصدی «حقوق فردی و اجتماعی اعضای انجمن به رسمیت شناخته می‌شود»..... ۱۲۰

نمودار ۴-۵۴: توزیع درصدی «مردم عقاید و نظرات خود را آزادانه و به صورت عمومی بیان می‌کنند»..... ۱۲۱

نمودار ۴-۵۵: توزیع درصدی «انجمن‌ها و تشکل‌های محیط زیستی حق تشکیل اجتماعات و راهپیمایی دارند»..... ۱۲۲

نمودار ۴-۵۶: توزیع درصدی «عضویت در انجمن‌ها و تشکل‌ها به صورت آزادانه و داوطلبانه است»..... ۱۲۲

نمودار ۴-۵۷: توزیع درصدی «انجمن‌ها و تشکل‌های محیط زیستی به فعالیت‌شان در چارچوب قانون می‌پردازند»..... ۱۲۳

نمودار ۴-۵۸: توزیع درصدی «اعضای انجمن از تجاوز به مال و جان خود مصون هستند»..... ۱۲۳

نمودار ۴-۵۹: توزیع درصدی «فرهنگ گفتگو و مفاهمه به جای خشونت و زور در این انجمن حاکم است»..... ۱۲۴

نمودار ۴-۶۰: توزیع درصدی «با نظرات افراد مخالف در انجمن به صورت منطقی برخورد می‌شود»..... ۱۲۴

فصل اول: کلیات

۱-۱- طرح مسئله

طبیعت و محیط‌زیست موهبتی خداوندی است که از مجموعه موجودات، منابع و عوامل و شرایط هماهنگی که در اطراف هر موجود زنده وجود دارد و ادامه حیات به آن وابسته است به وجود می‌آید. محیط‌زیست محل زندگی و تأمین‌کننده اصلی‌ترین نیازهای انسان است و پدیده‌ای می‌باشد که هرروز بر اهمیت آن افزوده می‌گردد اما انسان در دوران سلطه‌اش بر این کره خاکی به استفاده بی‌رویه و بدون برنامه‌ریزی از منابع طبیعی، ایجاد آلودگی‌های خطرناک در خاک، آب‌وهوا و از بین بردن توان زیست آن، پرداخته است (ادهمی و اکبرزاده، ۱۳۹۰). محیط‌زیست، فضایی که انسان در آن زندگی می‌کند و از آن ارتزاق می‌کند را انسان به دست خود مورد تهدید قرار داده است که با این عمل، جنگی را علیه خود به راه انداخته است.

محیط‌زیست شهری در نتیجه گسترش شهرنشینی، افزایش جمعیت و نیاز به مصرف مواد و انرژی بیشتر، ممکن است فشارهای وارد بر محیط خود را نتواند تحمل کند و یا حتی آن‌ها را کاهش دهد، و یا مواد زائد واردشده به محیط نتواند جذب و در طبیعت تجزیه و احیاء گردد، در نتیجه تعادل و توازن زیست‌محیطی شهر، برهم‌خورده و منجر به ناهنجاری‌ها و انواع آلودگی‌ها در محیط زیست شهری می‌گردد. جهان پیشرفته امروزی مقتضیات و انتظارات جدیدی را می‌طلبد، مشارکت‌های مردمی، یک از این نمونه انتظارات واقعی است. مشارکت به معنی دخالت همه‌جانبه اعماز همفکری، مشاوره، همکاری، تصمیم‌گیری در امور اقتصادی، سیاسی، زیست‌محیطی است که امکان می‌دهد تا در فرآیند مدیریت جامعه مشارکت فعالی وجود داشته باشد. (صداقت نوری، ۱۳۹۳).

باوجوداینکه محیط‌زیست یکی از مهم‌ترین عناصر هر کشور و شهر است اما در زمینه ایجاد نهادها و جذب مردم برای فعالیت در آن‌ها دولت‌ها چندان فعالیت مناسبی نداشته‌اند. که در این بین منشأ و عامل اصلی آلودگی و تخریب محیط‌زیست، انسان و عملکرد وی و بی‌توجهی آنان به حفظ محیط‌زیست می‌باشد که امروزه به‌عنوان معضلات زیست‌محیطی از روند رو به رشدی برخوردار بوده و جوامع انسانی و کشورها را تحت تأثیر قرار داده است. باوجوداینکه مشکلات عدیده اقتصادی، سیاسی و اجتماعی - فرهنگی باعث گردیده است که مردم دل‌مشغولی‌هایی داشته باشند که چندان به فکر طبیعت و محیط‌زیست اطراف خود نباشند، در این بین انسان‌هایی نیز یافت می‌شوند که دغدغه‌های بجایی برای حفاظت از محیط زیستی دارند که شهرداری‌ها و مدیران شهری با اقدامات خود باعث از بین رفتن و تخریب آن شده‌اند. یکی از این گروه‌هایی که پای را فراتر از سخنرانی و برگزاری همایش‌ها گذاشته‌اند

و به صورت عملی به عرصه مشارکت در زمینه حفاظت از محیط زیست اقدام نموده اند، سمن رفتگران طبیعت است که بنا بر دلایل گوناگون که این تحقیق در پی آن است اقدام به فعالیت نموده اند. سمن رفتگران طبیعت یکی از سازمان های مردم نهاد کشور است. مشارکت شهروندان در این سمن به شکل داوطلبانه و خودجوش و از طریق شبکه ای اجتماعی صورت می گیرد. تعدادی از مردم هر هفته در روزی مقرر (جمعه ها) به رغم هرگونه رویداد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی گرد هم می آیند و اقدام به جمع آوری زباله های می کنند که در طبیعت رها گردیده است. جمع آوری زباله از طبیعت، یک حرکت جمعی است که با حضور افرادی نظیر جوانان، سالخوردگان و نوجوانان صورت می گیرد که برای حفظ محیط زیست با تمام وجود تلاش می کنند این افراد با شعار زباله کمتر، زندگی بهتر^۱ به فعالیت خود ادامه می دهند. در این سمن محیط زیستی به مدت یک سال است که عضو هستیم.

در حضور مکرر که در این سمن داشتیم، شاهد فعالیت های بشردوستانه این افراد بودم. فعالیت های این سمن بی شباهت به مراکز خیریه نیست، به طوری که اعضای آن منافع عمومی و خیرخواهانه را بر منافع فردی ترجیح می دهند. با توجه به عصری که در آن زندگی می کنیم که بت وارگی ثروت و پول در جامعه فراگیر شده است، این گونه حرکت ها که صرفاً حالت خیرخواهانه دارد، از چه روی انجام می شود؟ چرا برخی به چنین مشارکت هایی گرایش دارند و برخی نه، اینکه این قبیل مشارکت ها با ساختار زندگی خانوادگی و سطح تحصیلات افراد و میزان آگاهی های اجتماعی شان و سن و جنس و شغل و درآمدشان چه رابطه ای دارد و برای داشتن یک محیط زیست پاکیزه تر و سالم تر با تأکید بر کدام جنبه های مادی یا غیرمادی فرهنگ باید توجه و علاقه مندی افراد به مشارکت را جلب کرد و اگر بابت تفاوتی ها در این زمینه مقابله نشود چه پیامدهای نامطلوبی را باید انتظار داشت. چه عواملی باعث گردیده است که برخی از افراد شهر چنین حرکت ها جمعی طبیعت دوستانه و انسان دوستانه ای را انجام دهند؟ و با توجه به اینکه عضویت و فعالیت در این گونه سازمان ها داوطلبانه و بدون منفعت مادی می باشد و همچنین این سازمان ها به مسائل و مشکلات جمعی معطوف هستند، چه عواملی باعث می گردد بستری به وجود آید که افراد بدون توجه عواید کار اقدام به فعالیت برای حفظ محیط زیست کنند؟

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

پیشرفت جوامع بشری در عرصه تکنولوژی و صنعت با عوامل زیان آوری که حاصل از این پیشرفت است روبه رو شده که هر یک از آن ها به نوبه خود اثرات مخرب و ویران کننده برای جوامع بشری به ارمغان می آورد. استفاده فزاینده از منابع طبیعی نظیر مواد خام و تولید انرژی با استفاده از سوخت های فسیلی و توسعه صنعتی باعث افزایش آلودگی هوا و آب، تولید مواد سمی و پساب های صنعتی و تخریب محیط زیست شده است که البته در فرآیند توسعه نمی توان انتظار داشت بدون تغییرات در محیط، رشد صنعتی و اقتصادی امکان پذیر گردد. (چوپانی، ۱۳۸۸). یکی از شاخه های علمی فعالیت اجتماعی، فعالیت های زیست محیطی است که پس از کنفرانس ۱۹۹۲ ریو اهمیت ویژه یافته است. پس از کنفرانس ۱۹۹۲ ریو که موسوم به کنفرانس سران زمین است، سران کشورهای مختلف جهان به این نتیجه

^۱Less Litter, Live Better

رسیدند که روند تخریب و آلودگی محیط زیست به قدری سرعت و شدت یافته است که دولت‌ها به تنهایی قادر به مبارزه با آن یا مبارزه برای تعدیل تخریب محیط زیست نیستند. در نتیجه در کنفرانس ریو، راهکار مفید برای مقابله با این وضعیت بحرانی را درگیر کردن توده‌های مختلف مردم در مسائل زیست محیطی اعلام کردند و این مهم میسر نبود مگر با شکل‌گیری سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی. در ایران نیز مانند بسیاری از کشورها به اهمیت پایداری محیط زیست توجه و تأکید می‌شود و نشانه این توجه در ایجاد و گسترش این سازمان‌ها و اقدام به تدوین پیش‌نویس اساسنامه سازمان‌دهی این سازمان‌هاست (زاهدی، ۱۳۸۸). با توجه خسارت‌های زیست محیطی‌ای که به واسطه اقدامات انسان‌ها در طبیعت جبران‌ناپذیر است، تخریب طبیعت چالش واقعی انسان در دهه‌های آینده است و در سال‌های اخیر، خطر ملموس و آشکار ناشی از تخریب محیط زیست به‌طور کاملاً جدی احساس می‌شود. بنابراین ما نیاز به پیدا کردن راهی برای جلوگیری از نابودی محیط زیست، به‌ویژه تهدیدهایی که محیط زیست را به خطر می‌اندازد داریم. پس به حضور مجموعه‌ای از افراد همچون جمعیت مردمی رفتارگران طبیعت نیاز است که برای حفظ و پاک‌سازی محیط زیست بدون هیچ چشم‌داشتی تلاش کنند. اهمیت مشارکت مردمی به دان صورت است که در قانون اساسی کشور قوانینی برای جلب مشارکت مردمی در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی به تصویب رسیده است که در ادامه به تاریخچه قانونی در این مورد می‌پردازیم. نخستین قانون اساسی ایران که در سال ۱۲۸۵ شمسی در جریان انقلاب مشروطه نوشته شد، بر اساس حضور مردم و جهت برپایی پارلمان و محدود کردن قدرت سلطنت بود. در قانون اساسی جمهوری اسلامی که در سال ۱۳۵۸ نوشته شد و با انتخاب مردم به تصویب رسید و در سال ۱۳۶۸ در آن بازنگری شد حقوق ملت را در یک فصل کامل با اصول مختلف و همچنین در ذیل اصل‌های دیگر متذکر شده است و مکانیزم‌ها مشارکت مردمی در حکومت و نقش‌آفرینی آن‌ها در سیاست را مورد توجه قرار داده است. فصل سوم قانون اساسی در قالب ۲۴ اصل، به بیان حقوق ملت پرداخته است که از جمله آن‌ها مصون بودن حیثیت، جان، مال، و حقوق و مسکن اشخاص مورد توجه قرار گرفته است در اصل ۲۲، ممنوع بودن تفتیش عقاید اصل ۲۳، تضمین آزادی مطبوعات اصل ۲۴، عدم سانسور و ممنوع بودن استراق سمع و تجسس اصل ۲۵، آزادی انتخاب شغل، ترتیب دادن راهپیمایی و اجتماعات است اصل ۲۷. در قراردادهای و تشکل‌های بین‌المللی مانند اسناد سازمان ملل متحد، مشارکت با تأکید به حق هر فرد و در تنظیم سیاست‌های و اتخاذ معیارهایی برای بهبود وضعیت عمومی جامعه همراه است و لزوم اجرای آن‌ها به دست آوردن انتظارات سیاسی و اجتماعی و اقتصادی را طلب می‌کند. از جمله این اسناد که حاوی طرح مسئله مشارکت است می‌توان به اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ در یک مقدمه و ۳۰ ماده، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی و اجتماعی، اعلامیه حقوق کودک، اعلامیه رفع تبعیض از زنان، اعلامیه کنفرانس بین‌المللی حقوق بشر در سال ۱۹۶۸ و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی در یک مقدمه و ۵۳ ماده اشاره کرد. (ربانی، ۱۳۸۶، ص ۸) با عنایت به این واقعیت انکارناپذیر که در کشور ایران نیز همانند سایر کشورهای جهان مدت‌هاست خطر معضلات زیست محیطی احساس شده و در مواردی (نظیر منابع آب، جنگل‌ها و مراتع و ...) قریب به وقوع شرایط بحرانی است و نیز با توجه به اینکه شمار سازمان‌های مردم‌نهاد زیست محیطی _ که در تلاش برای آگاهی بخشی به مردم و ترغیب آن‌ها در

خصوص مسائل زیست محیطی هستند _ هر سال رشد بیشتری را نشان می دهد (بر اساس آمار مستخرج از پرتال وزارت کشور تا آغاز سال ۱۳۸۹، قریب به ۴۵۰ مورد به ثبت رسمی رسیده است) (فرضی زاده، ۱۳۹۵) در تمامی مسائل و بحران‌های اجتماعی شناخت علل و عواملی که می‌تواند از بروز ضررهای مختلف جلوگیری نماید و توسعه هر چه بیشتر جامعه را در پی داشته باشد دارای اهمیت فراوان است. بررسی چرایی اینکه برخی افراد بدون چشم‌داشت مادی و صرفاً از روی خیرخواهی به سمت فعالیت‌های داوطلبانه سوق پیدا می‌کنند از اهمیت بالایی برخوردار است. با توجه به اینکه هیچ‌یک از اقدامات دولت‌ها بدون مشارکت مردم به‌طور مناسب انجام نمی‌شود، شناخت راه‌های جذب مردم به سمت کارهای داوطلبانه دارای اهمیت دوچندان است، حال که بحث محیط‌زیست است و کمک به حفظ آن در کیفیت زندگی شهروندان شهر تهران دارای اهمیت فراوان است و سمن رفتگران طبیعت یکی از معدود گروه‌های مردمی است که به این کار دست می‌زند و در جذب افراد نیز موفق عمل نموده و چندین سال است که توانسته است فعالیت اجتماعی - محیط زیستی خود را به انجام برساند و مداومت در عمل اجتماعی که یکی از مهمترین عناصر در زمینه فعالیت‌های اجتماعی است را داشته باشد، بررسی این موفقیت و عواملی که باعث می‌گردد مردم در این گروه مردم‌نهاد اقدام به فعالیت کنند فعالیت که از وجه سنتی مشارکت در ایران فاصله گرفته و به شکل اجتماعی در حال انجام است و صرفاً به خاطر وابستگی‌های خونی یا سببی انجام نمی‌شود حائز اهمیت است. پس این تحقیق با بررسی اسناد مربوط به چگونگی مشارکت در جامعه در پی پاسخ به سؤال این تحقیق است

۱-۳- سؤالات پژوهش

سؤال کلی:

چه عواملی بر گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران مؤثر است؟

سؤالات فرعی:

بین اعتماد اجتماعی افراد و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران چه رابطه معناداری وجود دارد؟

بین همبستگی اجتماعی و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران چه رابطه معناداری وجود دارد؟

بین اعتماد اجتماعی افراد و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران چه رابطه وجود دارد؟

متغیر دینداری به واسطه متغیر اعتماد اجتماعی بر مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران چه تاثیری دارد؟

متغیر امنیت به واسطه متغیر اعتماد اجتماعی بر مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران چه تاثیری دارد؟

بین احساس بی‌قدرتی افراد و گرایش به مشارکت داوطلبانه در سمن رفتگران طبیعت استان تهران چه رابطه معناداری وجود دارد؟